

УДК 37.013.42:364.63-027.553-055.2

С. В. Тунтуєва

МЕТОДИ ГРУПОВОЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ЖІНКАМИ, ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД НАСИЛЬСТВА В СІМ'І

В процесі соціально педагогічної реабілітації жінок, постраждалих від насильства в сім'ї, як правило застосовуються методи, спрямовані на усвідомлення проблеми, яка спричинила особистісні зміни, формування особистісного ресурсу щодо подолання ситуації, що склалася, закріплення отриманих вмінь та навичок, підтримка процесу формування нових ціннісних орієнтацій. Застосування комплексу взаємодоповнюючих та взаємопов'язаних методів сприяє процесу формування життєвої компетентності постраждалої від насильства в сім'ї жінки.

З огляду на це, метою статті є узагальнення, презентація та рекомендації щодо застосування окремих форм і методів групової роботи з жінками, постраждалими від насильства в сім'ї.

Теорію групи та її вплив на особистість досліджували К. Левін, Д. Майерс, К. Рудестам, Р. Кочунас, С. Прученков, Т. Яценко та ін.; групи взаємопідтримки як метод групової соціальної роботи вивчалися А. Капською, Т. Семигіною, В. Сидоровим та ін. [4], особливості надання допомоги постраждалим від насильства в сім'ї жінкам описані в дослідженнях Є. Ємельянової, О. Кочемировської, І. Малкіної-Пих, В. Меновщикова, В. Козлова, О. Савчук та ін.; діяльність спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї досліджена в роботах С. Іванченко, Т. Забеліної, Г. Лактіонової та інших. Проте застосування групової роботи з жінками, постраждалими від насильства в сім'ї, майже не знайшло свого відображення у наукових доробках.

Практика соціально-педагогічної роботи та аналіз наукових доробків за обраною темою доводить, що найбільш доцільними формами групової роботи є соціальна терапія та організація груп взаємодопомоги для жінок, постраждалих від насильства в сім'ї.

Досліджуючи метод групової роботи, Р. Вайнола зауважує на тому, що перевагами використання групових форм в практиці соціально-педагогічної роботи є:

- відтворення в групі моделі зовнішнього світу, що дозволяє програвати реалістичні ситуації в штучно створеній взаємодії;
- вплив на індивідуальні життєві позиції учасників групи засобами прихованих факторів соціального тиску;
- можливість отримання зворотного зв'язку й підтримки від учасників, які мають спільні проблеми чи переживання;
- прийняття цінностей і потреб інших в процесі групової взаємодії;

- вирішення проблем, які з'являються в міжособистісних стосунках;
- можливість відчути на собі наслідки власних вчинків, проекспериментувати з різними стилями спілкування з партнерами по групі;
- заохочення спроби саморозкриття та вдосконалення кожного її члена і внаслідок цього зростання впевненості клієнта у власних силах;
- гнучкість форм групової роботи дозволяє охопити більшу кількість клієнтів, які мають спільні проблеми та потребують допомоги [1, с. 29 – 30].

Однією з таких форм групової роботи є групи взаємодопомоги. Діяльність груп взаємодопомоги здійснюється з метою створення середовища взаємопідтримки для постраждалих від насильства в сім'ї жінок. Основне завдання діяльності такої групи – перехід від пасивної і бездіяльної позиції жінки, постраждалої від насильства в сім'ї, до власної активності та відповідальності у вирішенні власних проблем.

Аналіз методичних матеріалів із організації діяльності груп взаємодопомоги визначає декілька шляхів створення такої групи: ініціатива самих жінок, постраждалих від насильства в сім'ї; ініціатива соціального працівника. З огляду на те, що здебільшого жінки, постраждалі від насильства в сім'ї, не схильні виявляти активності до подолання життєвих негараздів, ініціативу по створенню групи взаємодопомоги може виявляти соціальний працівник. Роль соціального працівника полягає в активізації процесу організації та підтримки діяльності групи протягом усього періоду, оскільки для таких груп, у разі відсутності лідера або лідерів, характерне згасання активності та поступовий розпад. Крім того, соціальний працівник уособлює в собі приклад активної людини, здатної до перетворень.

Технологічно процес створення групи та налагодження її діяльності відбувається у декілька етапів. На першому – обговорення можливості створення такої групи з кожною жінкою, постраждалою від насильства в сім'ї, які перебувають у центрі соціально-психологічної допомоги під супроводом. На другому – проведення першого загального організаційного збору учасниць, на якому обговорюються мета роботи групи взаємопідтримки, очікування учасниць від роботи групи, визначення правил роботи групи, графіку роботи та тематики зустрічей. Основними правилами роботи групи визначаються: рівні права всіх учасниць групи та спільне визначення стилю діяльності групи; питання, які обговорюються в групі, не виходять за її межі та не повідомляються стороннім особам; кожна учасниця групи намагається допомогти насамперед собі, тому всі висловлювання потрібно починати від першої особи, думки не узагальнюються; кожна учасниця групи несе відповідальність за себе, групу та за розвиток подій у групі; під час дискусії має бути почута думка кожної учасниці, тому важливо говорити

по черзі, не перебивати; критика допускається, проте критикується висловлювання, вчинок, а не особа.

Провідними методами соціально-педагогічної діяльності у групі взаємодопомоги можуть бути заняття інформаційно-просвітницького та терапевтичного характеру, які допоможуть постраждалим від насильства в сім'ї жінкам здобути очікувані знання, розширити уявлення про власні можливості, отримати досвід спілкування з представниками різних галузей соціальної сфери та третього сектору, спостерігати можливості жінок щодо самореалізації та самовдосконалення (на прикладі залучених жінок-фахівців різних галузей).

Заняття інформаційно-просвітницького характеру можуть проводитись за напрямками:

- працевлаштування та перенавчання (послуги центрів зайнятості, можливості пошуку роботи та отримання робітничої спеціальності, початок підприємницької діяльності в умовах центру зайнятості, працевлаштування за кордоном: ризики та переваги). Формою проведення занять за цим напрямом є інформаційно-просвітницький тренінг;

- попередження насильства в сім'ї та розкриття тем, пов'язаних із дискримінацією за ознакою статі та правовими можливостями захисту від неї, насильством в сім'ї по відношенню до жінок та дітей, його проявами і наслідками; діяльністю органів та служб у сфері попередження насильства в сім'ї; правовою відповідальністю осіб, які вчиняють насильство в сім'ї;

- репродуктивне здоров'я жінок (профілактика жіночих захворювань, планування вагітності, відповідальне материнство і батьківство, стилі сімейного виховання). Можлива форма роботи за цим напрямом – лекція з елементами електронної презентації, демонстрацією відеоматеріалів, інтерактивні вправи, дискусія;

- соціальний захист жінок (виплати допомоги на дитину, відпустка по догляду за дитиною, додаткова відпустка самотнім працюючим матерям, звільнення матерів, які виховують неповнолітніх дітей). Форма роботи з учасницями групи – бесіда, обговорення в групі;

- діяльність неурядових громадських організацій, які опікуються захистом прав жінок.

До проведення занять терапевтичного характеру доцільно залучати психолога або психотерапевта. На різних етапах розвитку групи можуть застосовуватись такі методики як «криголам» і «найбільші сподівання та найбільші побоювання» – на етапі об'єднання групи; «незакінчені речення», «психодрама» – з метою аналізу стосунків у власній родині; вправи на психотерапевтичну роботу із почуттями («Обери мене? Обери себе...», «Я – герой, ти – герой», «Гнівливий лист»). Для роботи з жінками, постраждалими від насильства в сім'ї, в умовах групи доцільно адаптувати наступні методики: проективна асоціативна методика «Дзеркало заднього виду», яка дозволяє «продивитись» в ретроспективі увесь життєвий шлях кожної із жінок групи та оцінити його з позиції

сьогодення; методика «Подвійна проекція» з метою виявлення проєкцій поведінки в ситуації фрустрації.

З метою перетворення внутрішнього світу жінок, постраждалих від насильства в сім'ї, шляхом переосмислення (переоцінки) життєвих цінностей в практиці соціально-педагогічної роботи застосовується соціальна терапія.

Особливість використання соціальної терапії полягає у її міждисциплінарному характері, який потребує від соціального працівника вміння використовувати в комплексі знання із соціальної педагогіки, соціальної роботи, психології, психотерапії та застосовувати практичні навички управління групою не ідентифікуючись із нею. Отже, до обов'язків соціального працівника входить: організація та модерація роботи групи із соціальної терапії, складання графіку і плану роботи, розробка окремих занять, матеріально-технічне забезпечення роботи групи.

В узагальненому вигляді, програма соціальної терапії жінок, постраждалих від насильства в сім'ї, може мати наступний вигляд.

Мета – надання допомоги жінкам, постраждалим від насильства в сім'ї, спрямованої на усунення негативних наслідків застосованого насильства в сім'ї, відновлення порушених або втрачених соціальних зв'язків, набуття впевненості у власних силах, позитивні зміни в свідомості та поведінці.

Завдання: створити сприятливі умови для спілкування в групі; визначити групові правила і регламент роботи; надати учасникам можливість вербально висловлювати власні почуття; проаналізувати ставлення постраждалих від насильства в сім'ї жінок до членів родини; надати інформацію про органи і служби, здатні допомогти в ситуації вчинення насильства в сім'ї; розвивати навички асертивної поведінки.

Методи роботи: інтерактивні заняття, казкотерапія, ігрова та епістолярна терапія, обговорення проблеми.

Інтерактивні заняття проводяться соціальним працівником у вигляді інформаційно-просвітницьких тренінгів з метою надання учасникам групи інформації про насильство в сім'ї, розгляду ключових понять («сім'я», «члени сім'ї», «насильство в сім'ї», «жертва насильства в сім'ї», «види і прояви насильства в сім'ї») та важливих аспектів цієї теми (міфи і факти про насильство в сім'ї, насильство в сім'ї як порушення прав людини, реалізація права на захист від насильства в сім'ї, вплив насильства в сім'ї на подальше життя людини тощо).

В процесі опрацювання окремих тем блоку інформаційно-просвітницьких тренінгів соціальний працівник може використовувати *просвітницько-профілактична настільна карткова гра «Стоп насильству!»*. Мета проведення гри – закріпити в жінок, постраждалих від насильства в сім'ї, уявлення про феномен насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми. Ведучим у грі виступає соціальний працівник, оскільки він має певний рівень теоретичної підготовки із запобігання насильству в сім'ї. В процесі гри соціальний працівник не

висловлює власної думки та не надає правильних відповідей, він лише спонукає учасниць до діалогу, ставить додаткові питання.

Казкотерапія як психотерапевтичний метод роботи може використовуватись для групи жінок, постраждалих від насильства в сім'ї, як засіб непрямого обговорення ситуації насильства в сім'ї, яку довелося пережити всім учасницям групи, як спроба аналізу власного життя, поведінки й стосунків з найближчим оточенням.

Таким чином, використання розглянутих методів групової соціально-педагогічної роботи дозволяє: по-перше, учасницям відкрито обговорити актуальні для них питання, слугує ефективним засобом передачі корисної інформації, що має суттєве значення для інших членів групи; сприяє розширенню власних можливостей кожного із членів групи, впливає на зміну їхнього емоційного стану та ставлення до проблеми насильства в сім'ї; по-друге, надає вичерпну можливість соціальному працівникові для обговорення проблеми насильства в сім'ї в групі осіб, для яких вона є актуальною, та вироблення подальших спільних чи індивідуальних кроків щодо її запобігання.

Наш подальший науковий пошук ми спрямуємо щодо розробки методичного інструментарію, який забезпечить процес соціально-педагогічної реабілітації жінок, постраждалих від насильства в сім'ї.

Список використаної літератури

1. Вайнола Р. Х. Технології соціально-педагогічної роботи. Курс лекцій для студентів спеціальності 6.010105 «Соціальна педагогіка» денної та заочної форми навчання / Р. Х. Вайнола – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. – 152 с. **2. Савчук О. М.** Стратегії роботи зі співзалежними жінками, які зазнають насильства в сім'ї / О. М. Савчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 4. – С. 51 – 59. **3. Сейко Н. А.** Соціальна педагогіка: метод. посіб. / Н. А. Сейко – Житомир : Житомир.держ.пед.ун-т, 2002. – 260 с. **4. Пономаренко Л. І.** Досвід функціонування груп взаємопідтримки у сфері розвитку педагогічної компетентності батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу / Л. І. Пономаренко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN21/13plibst.pdf> > – Загол. з екрану. – Мова укр. **5. Психолого-педагогічна** робота у загальноосвітніх навчальних закладах з профілактики насильства над дітьми : метод. посіб. / За заг. ред. Т. П. Цюман. – К. : ВПЦ «Експрес», 2009. – 328 с. **6. Теорії і методи соціальної роботи** : підручник для студ. вищ. навч. закл. / За ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. – К. : Академвидав, 2005. – 328 с.

Тунтуєва С. В. Методи групової соціально-педагогічної роботи з жінками, постраждалими від насильства в сім'ї

У статті на основі аналізу наукових робіт виокремлено переваги використання групової роботи з жінками, постраждалими від насильства

в сім'ї. Визначено, що найбільш ефективними з них можуть бути групи взаємопідтримки та соціальна терапія, де провідними методами соціально-педагогічної діяльності можуть бути заняття інформаційно-просвітницького та терапевтичного характеру, спрямовані на здобуття очікуваних знань, розширення уявлення про власні можливості, отримання досвіду спілкування з представниками різних галузей соціальної сфери та третього сектору тощо. Доведено провідну роль соціального працівника в процесі організації та функціонування представлених організаційних форм соціально-педагогічної роботи.

Ключові слова: методи групової соціально-педагогічної роботи, соціальна терапія, група взаємодопомоги.

Тунтуева С. В. Методы групповой социально-педагогической работы с женщинами, пострадавшими от насилия в семье

В статье на основе анализа научных работ выделены преимущества использования групповой работы с женщинами, пострадавшими от насилия в семье. Определено, что наиболее эффективными из них могут быть группы взаимоподдержки и социальная терапия. Ведущими методами социально-педагогической деятельности могут быть занятия информационно-просветительского и терапевтического характера, направленные на получение ожидаемых знаний, расширение представления о собственных возможностях, получение опыта общения с представителями различных отраслей социальной сферы и третьего сектора и т.д. Доказана ведущая роль социального работника в процессе организации и функционирования представленных организационных форм социально-педагогической работы.

Ключевые слова: методы групповой социально-педагогической работы, социальная терапия, группа взаимопомощи.

Tuntueva S. V. Methods of group socio-pedagogical work with women-victims of domestic violence

In the article on the basis of analysis of scientific and methodical literature was highlighted the advantages of using group work with women-victims of domestic violence. Was determined that the most effective may be groups of mutual support and social therapy.

The activity of mutual support group aimed on the transformation of passive and inactive position of women-victims of domestic violence, in an active and responsible. The purpose of social therapy is addressing the negative effects of domestic violence, a restoration of damaged or lost social relationships, gaining the self-confidence, a positive changes in the consciousness and behavior.

Leading methods of social and educational activity are the informational and educational and therapeutic classes aimed at increasing the representation of women on their own abilities, on getting experience of communication with the representatives of various brunches of the social sphere and the third

sector, etc. Was proved the leading role of the social worker in the process of organization and functioning of the presented organizational forms of social and educational work.

Key words: methods of social and educational group work, social therapy, mutual support group.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.013.42-051

Л. П. Харченко

**МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ
СОЦІАЛЬНИМ ПЕДАГОГОМ ДІЛОВИХ НАРАД
ТА ПУБЛІЧНИХ ВИСТУПІВ**

Діяльність соціального педагога орієнтована на людину в усіх сферах життєдіяльності з пріоритетом завдань, пов'язаних з розвитком особистості. Взаємини педагога з дітьми та їх батьками повинні бути засновані на таких етичних нормах, як справедливість, довіра, розуміння, любов, співчуття і милосердя. Етичні закони дозволяють ефективно використовувати під час проведення ділових нарад техніку переконання в дискусії, яка є основним елементом наради або зборів.

Проблемами техніки проведення нарад, домінуючих взаємин на нарадах вивчали В. Кукушкін, Т. Мішаткіна Л. Столяренко, Ю. Суховершина, В. Целуйко та інші.

Проведення ділових нарад і зборів, присвячених вирішенню проблем психолого-педагогічної допомоги дітям і їх сім'ям, соціальному захисту неповнолітніх і їх сімей, соціально педагогічній підтримці неповнолітніх, соціальній реабілітації дітей і підлітків, є функціональним обов'язком соціального педагога. Окрім цього, ці проблеми розглядаються на засіданнях педагогічної ради школи, які готуються і проводяться соціальними педагогами.

Не тільки вирішення перелічених проблем, але й обговорення вимагають від педагогів делікатності, терпимості, справедливості, чесності, емпатії, тобто тих етичних якостей, які олюднюють взаємини між колегами, педагогами і дітьми, педагогами і батьками.

Основний елемент зборів або наради – дискусія з вирішуваних питань, головна мета якої – пошук істини. Дискусія ефективна тільки в тому випадку, якщо вона проводиться з дотриманням етично орієнтованих норм поведінки людей у процесі ділового спілкування. У дискусії необхідне шанобливе відношення до чужої думки, навіть якщо